

ΠΡΟΛΟΓΟΣ¹

Το παρόν έργο κλείνει τη σειρά των οριστικών εκδοχών στην αγγλική γλώσσα, στην οποία είναι διαθέσιμο στους Αμερικανούς και Βρετανούς αναγνώστες το σύνολο των εννέα ρωσικών μυθιστορημάτων μου, τα οποία γράφτηκαν στη Δυτική Ευρώπη κατά το διάστημα 1925-1937 και δημοσιεύτηκαν από εκδοτικούς οίκους της ρωσικής διασποράς κατά το διάστημα 1926-1952. Όποιος ενδιαφερθεί να ελέγξει τον κατωτέρω κατάλογο θα διαπιστώσει το δραματικό κενό το οποίο υφίσταται μεταξύ των ετών 1938 και 1959:

Машенка, 1926 (*Mary*, 1970) – [*Μάσενκα*]

Король, дама, валет, 1928 (*King, Queen, Knave*, 1968) – [*Πήγας, ντάμα, βαλές*]

Защита Лужина, 1930 (*The Defence*, 1964) – [*Η άμυνα του Λούζιν*]

Соглятатай, 1930 (*The Eye*, 1965) [*Το μάτι*]

Подвиг, 1932 (*Glory*, 1971) – [*Δόξα*]

Камера обскура, 1933 (*Laughter in the Dark*, 1938) – [*Σκοτεινή κάμαρα ή Ένα γέλιο στο σκοτάδι*]

Отчаяние, 1936 (*Despair*, 1966) – [*Απόγνωση*]

Приглашение на казнь, 1938 (*Invitation to a Beheading*, 1959) – [*Πρόσκληση σε έναν αποκεφαλισμό*]

Дар, 1952 (*The Gift*, 1963) – [*Το χάρισμα*]²

1. Ο πρόλογος αυτός άνοιγε την αγγλόφωνη έκδοση του βιβλίου, του 1971.

2. Εντός ορθογώνιων αγκυλών βρίσκονται οι τίτλοι με τους οποίους κυκλοφόρησαν τα έργα του Ναμπόκοφ μεταφρασμένα στα ελληνικά.

Η παρούσα μετάφραση είναι σχολαστικά πιστή στο πρωτότυπο. Ο γιος μου χρειάστηκε τουλάχιστον τρία χρόνια για να κάνει μια πρώτη πρόχειρη απόδοση, και στη συνέχεια εγώ πέρασα τρεις μήνες προετοιμάζοντας ένα πιστό αντίγραφο. Οι αμιγώς ρωσικές ιδιομορφίες ως προς τη διατύπωση κινήσεων του σώματος και χειρονομιών, ως προς το βάδισμα και το κάθισμα, το χαμόγελο και το αγριεμένο βλέμμα αποδίδονται με ιδιαίτερη ένταση στο έργο, και αυτό έκανε ακόμα πιο δύσκολη τη δουλειά μας.

Άρχισα να γράφω τη Δόξα τον Μάιο του 1930, αμέσως μόλις έγραψα το *Μάτι*, και την ολοκλήρωσα στο τέλος εκείνου του έτους. Η σύζυγός μου και εγώ, που τότε ακόμα ήμασταν άτεκνοι, είχαμε νοικιάσει στη Λουίτπολντ στράσε, στο δυτικό Βερολίνο, ένα σαλόνι και μία κρεβατοκάμαρα στο τεράστιο και μελαγχολικό διαμέρισμα του μονοπόδαρου στρατηγού Φον Μπαρντελέμπεν· επρόκειτο για έναν γηραιό ευπατρίδη, ο οποίος ως μοναδική ενασχόληση είχε τη μελέτη του οικογενειακού του δένδρου. Το φαρδύ του μέτωπο θύμιζε κάπως το στιλ Ναμπόκοφ, και όντως συνδεόταν με τον διάσημο σκακιστή Μπαρντελέμπεν, ο οποίος πέθανε κατά τρόπο παρόμοιο με αυτόν του ήρωά μου Λούζιν. Μια μέρα, στις αρχές του καλοκαιριού, ο Ιλιά Φοντάμινσκι, αρχισυντάκτης του περιοδικού *Sovremennye Zapiski*,³ ήρθε από το Παρίσι προκειμένου να

3. *Современные записки* (Σύγχρονες σημειώσεις): Λογοτεχνικό περιοδικό της ρωσικής εμιγκράτσιας που κυκλοφορούσε στο Παρίσι κατά το διάστημα 1920-1940. Ο Ιλιά Φοντάμινσκι (1880-1942), ο οποίος συνέβαλε στην εδραίωση της φήμης του συγκεκριμένου εντύπου, ήταν εβραϊκής καταγωγής και εγκατέλειψε τη Ρωσία το 1919 για να εγκατασταθεί στη Γαλλία. Εκεί, κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής, συνελήφθη από τους Γερμανούς και, μολονότι είχε προσηλυτιστεί στον χριστιανισμό, οδηγήθηκε στο Άουσβιτς, όπου και πέθανε.

αγοράσει το βιβλίο μου na kornyu.⁴ Αυτός ανήκε στους εσέρους,⁵ ήταν Εβραίος, στη συνέχεια έγινε ένθερμος προσήλυτος χριστιανός, ήταν καλλιεργημένος ιστορικός και ταυτόχρονα έξοχος άνθρωπος (αργότερα δολοφονήθηκε από τους Γερμανούς σε ένα στρατόπεδο συγκεντρώσεως), και θυμάμαι ολοζώντανα τον υπέροχο ζήλο με τον οποίο χτύπησε τα χέρια του στα γόνατά του προτού σηκωθεί από τον άθλιο πράσινο καναπέ μας μόλις κλείσαμε τη συμφωνία για το βιβλίο!

Ο προσωρινός –και σίγουρα ιδιαίτερα ελκυστικός– τίτλος του βιβλίου στα ρωσικά [ο οποίος στη συνέχεια απορρίφθηκε υπέρ του εντυπωσιακότερου *Podvig* (подвиг) – *Ηρωικός άθλος ή Επίτευγμα*] ήταν *Romanticheskiy Vek* (Романтический век) – *Ο καιρός του ρομαντισμού*. Τον επέλεξα εν μέρει επειδή είχα βαρεθεί να ακούω τους δημοσιογράφους της Δύσης να αποκαλούν την εποχή μας «υλιστική, πραγματιστική, χρησιμοθηρική», κυρίως όμως επειδή στόχος του μυθιστορηματός μου, του μοναδικού μου μυθιστορήματος που είχε κάποιο στόχο, ήταν να εντείνω την αγωνία και τη λάμψη που ο νεαρός εκπαιτρισμένος ήρωάς μου βρίσκει στις πιο συνηθισμένες απολαύσεις, καθώς και στις περιπέτειες μιας μοναχικής ζωής, οι οποίες φαινομενικά στερούνταν νοήματος.

Τα πράγματα θα γίνονταν πολύ εύκολα για έναν συγκεκριμένο τύπο κριτικού (ιδίως δε για εκείνους τους μεμονωμένους αφελείς, τους οποίους το έργο μου τους επηρεάζει τόσο παράξενα, ώστε θα μπορούσε κάποιος να σκεφτεί ότι τους υπνωτίζω με αποτέλεσμα να κάνουν απρεπείς χειρονομίες) αν επι-

4. Na kornyu (на корню): Έκφραση η οποία στα ρωσικά σημαίνει ότι το βιβλίο βρισκόταν ακόμα στο στάδιο της συγγραφής και δεν είχε τελειώσει.

5. Αναφορά στο κόμμα των εσέρων, η ονομασία του οποίου προερχόταν στα ρωσικά [Партия социалистов-революционеров (ПСР)] από τα αρχικά SR (Sotsialisti-Revolutioneri), δηλαδή σοσιαλεπαναστάτες.

χειρούσα να υποδείξω τα μειονεκτήματα του μυθιστορήματος. Αρκεί να πω ότι, τελικά, χωρίς να υποπίπτει σε έναν προσποητό εξωτισμό ή κοινότοπη κωμωδία, ανέρχεται στα ύψη της αγνότητας και της μελαγχολίας στα οποία έφθασα μόνο στο πολύ μεταγενέστερο έργο μου *Άντα*.

Πώς συμπεριφέρονται οι κύριοι ήρωες της Δόξας σε σχέση με εκείνους των άλλων δεκατεσσάρων (ρωσικών και αμερικανικών) μυθιστορημάτων μου, θα μπορούσε να ρωτήσει κάποιος που ερευνά τα συναισθήματα και τις εμπειρίες των ανθρώπων.

Ο Μάρτιν είναι ο ευγενέστερος, ο πλέον ακέραιος και συγκινητικός από όλους τους νεαρούς μου ήρωες. Και η μικρούλα Σόνια, με τα σκούρα, θαμπά μάτια και τα άγρια στην όψη μαύρα μαλλιά (ο πατέρας της, αν κρίνουμε από το όνομά του, θα πρέπει να είχε φινλανδική καταγωγή), εκθειάζεται από τους ειδήμονες περί τα ερωτικά θέλγητρα και τη μαεστρία, καθώς είναι η πιο παράξενα ελκυστική από όλες τις νεαρές μου ηρωίδες, έστω και αν, προφανώς, είναι ένα ιδιότροπο και ανελέητο φιλάρεσκο πλάσμα.

Αν σε κάποιο βαθμό ο Μάρτιν μπορεί να θεωρηθεί μακρινός εξάδελφός μου (ευγενέστερος από εμένα, αλλά και πιο απλοϊκός από ό,τι υπήρξα ποτέ εγώ) με τον οποίο μοιράζομαι κάποιες αναμνήσεις από τα παιδικά μας χρόνια, κάποιες μεταγενέστερες συμπάθειες και αντιπάθειες, αντιθέτως, οι δικοί του άχρωμοι γονείς δεν μοιάζουν κατά καμία λογική με τους δικούς μου. Όσο για τους φίλους του Μάρτιν στο Κέμπριτζ, ο Ντάργουιν είναι απολύτως επινοημένος, το ίδιο και ο Μουν, ενώ ο Βαντίμ και ο Τέντι υπήρξαν όντως φιγούρες του δικού μου παρελθόντος στο Κέμπριτζ. Αναφέρονται με τα αρχικά Ν. Ρ. και Ρ. Σ. αντιστοίχως, στην προτελευταία παράγραφο του δέκατου τρίτου κεφαλαίου του έργου μου *Μίλησε, Μνήμη*

(1966). Οι τρεις φανατικοί πατριώτες, οι αφοσιωμένοι στον αγώνα κατά των μπολσεβίκων, οι Ζιλάνοφ, Γιογκολέβιτς και Γκρουζίνοφ, ανήκουν σε εκείνη την ομάδα ανθρώπων που πολιτικά βρίσκονταν στα δεξιά των παλιών τρομοκρατών και ακριβώς στα αριστερά των Συνταγματικών Δημοκρατών, απέχοντας εξίσου τόσο από τους μοναρχικούς αφενός όσο και από τους μαρξιστές αφετέρου, τους οποίους γνώρισα καλά στο περιβάλλον των ίδιων των περιοδικών στα οποία δημοσιεύτηκε σε συνέχειες η Δόξα· κανείς τους όμως δεν αποτελεί ακριβές πορτρέτο ενός συγκεκριμένου ατόμου. Αισθάνομαι την υποχρέωση να παρουσιάσω εδώ τον κατάλληλο ορισμό για αυτόν τον πολιτικό τύπο ο οποίος αναγνωριζόταν αμέσως, με την ασυνείδητη ακρίβεια της κοινής γνώσης, από τον νουνεχή Ρώσο ο οποίος υπήρξε και ο κύριος αναγνώστης των βιβλίων μου, επειδή ακόμα δεν μπορώ να συμβιβαστώ με το γεγονός –το οποίο θα πρέπει να μνημονεύεται με μία ετήσια επίδειξη πυροτεχνημάτων περιφρόνησης και σαρκασμού– ότι εν τω μεταξύ οι Αμερικανοί διανοούμενοι, ωθούμενοι από την προπαγάνδα των μπολσεβίκων, κατέληξαν να αγνοούν ολοκληρωτικά τη ρωμαλέα ύπαρξη μιας φιλελεύθερης σκέψης μεταξύ των Ρώσων εκπατρισμένων. «Είστε, λοιπόν, τροτσκιστής;» ευφυώς υπέθεσε ένας ιδιαίτερα στενόμυαλος συγγραφέας της αριστερής πτέρυγας στη Νέα Υόρκη το 1940, όταν του είπα ότι δεν υποστήριζα ούτε τους Σοβιετικούς ούτε τον τσάρο.

Ο ήρωας της Δόξας, πάντως, δεν ενδιαφέρεται κατ' ανάγκην για την πολιτική. Αυτό είναι το πρώτο από τα δύο βασικά τεχνάσματα εκ μέρους του μάγου που δημιούργησε τον Μάρτιν. Η εκπλήρωση είναι το φουγκάτο του πεπρωμένου του. Είναι εκείνο το σπάνιο πλάσμα, ένας άνθρωπος που τα όνειρά του γίνονται πραγματικότητα. Η ίδια η εκπλήρωση όμως

διαποτίζεται μονίμως από οδυνηρή νοσταλγία. Η θύμηση των παιδικών ονειροπολήσεων αναμειγνύεται με την προσδοκία του θανάτου. Το επικίνδυνο μονοπάτι που ο Μάρτιν τελικά ακολουθεί για να μπει στην απαγορευμένη Ζουρλανδία (καμία σχέση με τη Ζέμπλα του Ναμπόκοφ) απλώς συνεχίζεται για να φθάσει σε ένα δίχως λογική τέλος, με το παραμυθένιο μονοπάτι να ελίσσεται ανάμεσα στα ζωγραφιστά δάση στην εικόνα ενός παιδικού δωματίου. Η εκπλήρωση θα ήταν ίσως ένας ακόμα καλύτερος τίτλος για αυτό το μυθιστόρημα. Ο Ναμπόκοφ δεν μπορεί να αγνοεί ότι η προφανής μετάφραση της ρωσικής λέξης *podvig* στα αγγλικά είναι *exploit* (κατόρθωμα), και με τον τίτλο αυτόν το μυθιστόρημά του *Podvig* καταγράφεται στη βιβλιογραφία. Αν, όμως, το ουσιαστικό *exploit* το αποδώσουμε με το ρήμα *utilize* (χρησιμοποιώ, εκμεταλλεύομαι), τότε πια χάνεται το *podvig*, το άχρηστο κατόρθωμα της δόξας. Ο συγγραφέας επέλεξε την πλάγια διατύπωση με τον τίτλο *Glory*, ο οποίος είναι λιγότερο κυριολεκτικός αλλά πιο πλούσιος στην απόδοση του τίτλου του πρωτοτύπου, με όλους τους φυσιολογικούς συνειρμούς του να διακλαδίζονται στον μπρούντζινο ήλιο. Είναι η δόξα των μεγάλων περιπετειών και των αφιλοκερδών επιτευγμάτων, η δόξα της γης αυτής και του ανομοιογενούς παραδείσου της, η δόξα του προσωπικού θάρρους, η δόξα ενός απαστράπτοντος μάρτυρα.

Στην εποχή μας, όταν πλέον έχει απαξιωθεί η θεωρία του Φρόιντ, ο συγγραφέας θυμάται με ένα σφύριγμα θαυμασμού πως, όχι και τόσο παλιά –πριν από το 1959 ας πούμε, δηλαδή πριν ακόμα δημοσιευτεί ο πρώτος από τους επτά προλόγους στα μεταφρασμένα στα αγγλικά μυθιστορήματά του–, η προσωπικότητα ενός παιδιού υποτίθεται πως θα διαλυόταν αυτόματα για λόγους αλληλεγγύης προς το διαζύγιο των γονιών του. Ο χωρισμός των γονιών του δεν έχει τέτοια επίδραση

στο μυαλό του Μάρτιν, και μόνο ένας απελπιστικά ηλίθιος, μέσα στην ένταση μιας εφιαλτικής εξέτασης, θα μπορούσε να δικαιολογηθεί επειδή συνέδεσε την κατάδυση του Μάρτιν στην πατρώα γη με το γεγονός ότι στερήθηκε τον πατέρα του. Εξίσου τολμηρό θα ήταν να υποδείξει με βαθύ θαυμασμό κάποιος ότι η κοπέλα που αγαπά ο Μάρτιν και η μητέρα του έχουν το ίδιο όνομα.

Το δεύτερο χτύπημά μου με το μαγικό ραβδί είναι τούτο: ανάμεσα στα πολλά χαρίσματα με τα οποία προίκισα τον Μάρτιν, φρόντισα να μην περιλάβω το ταλέντο. Πόσο εύκολο θα ήταν να τον κάνω καλλιτέχνη, συγγραφέα, πόσο δύσκολο ήταν να μην τον αφήσω να γίνει τέτοιος, όταν τον εφοδιάζω με την έντονη ευαισθησία με την οποία, γενικά, συνδέονται τα δημιουργικά πλάσματα. Πόσο σκληρό ήταν να μην τον αφήσω να βρει στην τέχνη όχι μια «απόδραση» (η οποία δεν είναι παρά ένα καθαρότερο κελί σε ένα πιο ήσυχο πάτωμα), αλλά την ανακούφιση από την αναστάτωση της ύπαρξης! Ο πειρασμός να πραγματοποιήσω το δικό μου μικρό κατόρθωμα μέσα στο συνολικό νεφέλωμα υπερίσχυσε. Το αποτέλεσμα μου θυμίζει ένα σκακιστικό πρόβλημα που συνέθεσα κάποτε. Η ομορφιά του έγκειται σε μια παράδοξη πρώτη κίνηση: η λευκή βασίλισσα είχε τέσσερα πιθανά τετράγωνα στη διάθεσή της, αλλά στο καθένα από αυτά θα βρισκόταν στην πορεία (ένα τόσο ισχυρό κομμάτι και να βρίσκεται στην πορεία!) ενός από τους λευκούς αξιωματικούς σε τέσσερις μεταβλητές για ματ. Με άλλα λόγια, όντας το εντελώς άχρηστο στοιχείο που χαλά την παρέα και το βάρος στη σκακιέρα, δίχως κανένα ρόλο σε οποιαδήποτε μελλοντική παρτίδα, έπρεπε να αυτοεξοριστεί σε μια ουδέτερη γωνία πίσω από ένα αδρανές πιόνι και να παραμείνει σφηνωμένη εκεί, μέσα στο σκοτάδι της απραξίας. Το πρόβλημα ήταν διαβολικά δύσκολο στη σύνθεσή του. Το ίδιο ήταν και η Δόξα.

Ο συγγραφέας ευελπιστεί ότι οι εχέφρονες αναγνώστες θα αποφύγουν το ξεφύλλισμα του αυτοβιογραφικού του έργου *Μίλησε, Μνήμη*, αναζητώντας κάποια ταυτόσημα θέματα ή το ανάλογο σκηνικό. Αλλού βρίσκεται η απόλαυση της Δόξας. Αυτή θα πρέπει να αναζητηθεί στον απόηχο και στη σύνδεση γεγονότων ελάχιστονης σημασίας, στους παλινδρομικούς διακόπτες που προκαλούν μια ψευδαίσθηση ορμής, σε κάποιο παλιό όνειρο που γίνεται ευθέως η ευλογία μιας μπάλας που σφίγγει κάποιος στο στήθος του, ή στο τυχαίο όραμα της μητέρας του Μάρτιν που θλίβεται εκτός των χρονικών πλαισίων του μυθιστορήματος μέσα σε μια αφαίρεση του μέλλοντος την οποία ο αναγνώστης μπορεί απλώς να μαντέψει, ακόμα και αφού θα έχει διατρέξει τα επτά τελευταία κεφάλαια, εκεί όπου μια συνηθισμένη τρέλα δομικών περιστροφών και μια μεταμφίεση όλων των ηρώων καταλήγουν σε ένα μανιασμένο φινάλε, έστω και αν στο τέλος δεν συμβαίνει τίποτα το υπερβολικό, πέρα από ένα πουλί κουρνιασμένο στον φράχτη μέσα στο γκρίζο φως μιας υγρής μέρας.

Βλαντίμιρ Ναμπόκοφ
8 Δεκεμβρίου 1970
Μοντρέ

1

ΟΣΟ ΚΑΙ ΑΝ ΦΑΙΝΕΤΑΙ ΑΣΤΕΙΟ, ο Εντελβάις, ο παππούς του Μάρτιν, ήταν Ελβετός· ένας γεροδεμένος Ελβετός με πυκνά μουστάκια, ο οποίος τη δεκαετία του 1860 υπήρξε παιδαγωγός των παιδιών ενός κτηματία από την Αγία Πετρούπολη, του Ιντρίκοφ, και παντρεύτηκε τη μικρότερη κόρη του. Στην αρχή, ο Μάρτιν νόμιζε ότι το βελούδινο λευκό λουλουδάκι των Άλπεων, αυτή η μαस्कότ των ανθοκομικών συλλογών, ονομάστηκε έτσι προς τιμήν του παππού του. Ούτε αργότερα, όμως, κατάφερε να εγκαταλείψει εντελώς αυτή την ιδέα. Τον παππού του τον θυμόταν ολοκάθαρα, αλλά με μία και μοναδική εμφάνιση και σε μία και μοναδική στάση: γέρο, ντυμένο από την κορφή ως τα νύχια στα λευκά, παχύ, με τα ανοιχτόχρωμα μουστάκια του, με ένα ψαθάκι στο κεφάλι, με ένα πικεδένιο γιλέκο καταστόλιστο με διάφορα μπρελόκ (από τα οποία το πιο εντυπωσιακό ήταν ένα μαχαιράκι σε μέγεθος νυχιού), να κάθεσαι σε ένα παγκάκι μπροστά στο σπίτι, στον ίσκιο μιας φτελιάς που σάλευε. Σε εκείνο ακριβώς το παγκάκι πέθανε ο παππούς, κρατώντας στην παλάμη του το αγαπημένο του χρυσό ρολόι που το καπάκι του θύμιζε χρυσό καθρεφτάκι. Η αποπληξία τον πρόλαβε πάνω σε εκείνη ακριβώς τη χειρονομία, και, σύμφωνα με την οικογενειακή παράδοση, οι δείκτες του ρολογιού σταμάτησαν μαζί με την καρδιά του.

Έπειτα, ο παππούς Εντελβάις διατηρήθηκε για πολλά χρόνια σε ένα ογκώδες δερμάτινο λεύκωμα με φωτογραφίες. Στον καιρό του ο κόσμος φωτογραφιζόταν με γούστο, χωρίς να βιά-

ζεται. Ήταν ένα εγχείρημα που όλοι το έπαιρναν πολύ σοβαρά· το μοντέλο έπρεπε να μείνει για μεγάλο διάστημα ακίνητο, καθώς η άδεια για ένα χαμόγελο δεν είχε ακόμα δοθεί – αυτό έγινε με την έλευση της στιγμιαίας φωτογραφίας. Στην πολυπλοκότητα της ηλιογραφίας¹ οφείλονταν το βαρύ ύφος και η σοβαρότητα στις αρρενωπές πόζες που έπαιρνε ο παππούς σε εκείνες τις κάπως κιτρινισμένες αλλά εξαιρετης ποιότητας φωτογραφίες· ο παππούς στα νιάτα του, με το όπλο στο χέρι, με τη σκοτωμένη μπεκάτσα στα πόδια του, ο παππούς καβάλα στη φοράδα Ντέξι, ο παππούς καθισμένος στη ριγέ καρέκλα της βεράντας, με το μαύρο ντάτσχουντ² που δεν έλεγε να καθίσει ήσυχο και στη φωτογραφία βγήκε με τρεις ουρές. Και μόνο το 1918 ο παππούς Εντελβάις εξαφανίστηκε οριστικά, επειδή το λεύκωμα με τις φωτογραφίες άρπαξε φωτιά, το ίδιο και το τραπέζι που πάνω του ήταν ακουμπισμένο το λεύκωμα, και στην πραγματικότητα ολόκληρο το εξοχικό, το οποίο, μες στη βλακεία τους, πυρπόλησαν οι μουζίκοι του γειτονικού χωριού, αντί να επωφεληθούν πουλώντας τα έπιπλα του κτήματος.

Ο πατέρας του Μάρτιν ήταν δερματολόγος, και μάλιστα διάσημος. Όπως ο παππούς, έτσι και αυτός είχε κατάλευκο δέρμα, ήταν παχύς, του άρεσε στον ελεύθερο χρόνο του να ψαρεύει γωβιούς και διέθετε μια μεγαλειώδη συλλογή από εγχειρίδια, ξίφη, καθώς και μακρουλές πιστόλες του παλιού καιρού, εξαιτίας των οποίων οι χειριστές πιο σύγχρονων όπλων κόντεψαν να τον στείλουν στο εκτελεστικό απόσπασμα. Την άνοιξη του 1918 πήρε βάρος, τον έπιασε δύσπνοια και, γύρω στον Μάρτιο, πέθανε υπό αδιευκρίνιστες συνθήκες. Η γυναίκα του, η Σοφία Ντιμίτριοβνα, ζούσε εκείνο τον καιρό με τον γιο

1. Ηλιογραφία: ο πρόγονος της σύγχρονης φωτογραφίας.

2. Ντάτσχουντ (dachshund): ράτσα κοντοπόδαρων κυνηγόσκυλων.

τους κάπου κοντά στη Γιάλτα. Η μικρή πόλη περνούσε από το ένα καθεστώς στο άλλο και επικρατούσε μια παράξενη κατάσταση.

Η Σοφία ήταν μια ροδοκόκκινη νέα γυναίκα, γεμάτη φακίδες, με έναν μεγάλο κότσο από ανοιχτόχρωμα μαλλιά, με φρύδια ανασηκωμένα, που πύκνωναν κοντά στη ρίζα της μύτης αλλά έσβηναν καθώς πλησίαζαν στους κροτάφους, και με τρυπούλες στους μακρουλούς λοβούς των τρυφερών αυτιών της, όπου κάποτε είχε περάσει σκουλαρίκια. Δεν είχε περάσει πολύς καιρός που στο εξοχικό τους στον Βορρά, με πάθος και δεξιοτεχνία, έπαιζε τένις στο γήπεδο του πάρκου που είχε δημιουργηθεί από τη δεκαετία του 1880. Το φθινόπωρο, με τις ώρες έκανε βόλτες με ένα μαύρο ποδήλατο μάρκας Ένφιλντ στις αλέες του πάρκου τους, πάνω σε χαλιά από ξερόφυλλα που θρόιζαν, ή πάλι πήγαινε πεζή ακολουθώντας την απαλή καμπή της δημοσίας, και έβγαζε όλη εκείνη τη διαδρομή που αγαπούσε από παιδί, από το Όλχοβο ως το Βοσκρεσένσκ, ανεβοκατεβάζοντας σαν σκληραγωγημένος πεζοπόρος τη μύτη του ακριβού της μπαστουνιού με την κοραλλένια λαβή. Στην Αγία Πετρούπολη ήταν γνωστή ως μανιώδης αγγλόφιλη, και τη φήμη αυτή την απολάμβανε· συζητούσε με ευγλωττία θέματα όπως οι πρόσκοποι ή ο Κίπλινγκ, και έβρισκε ευχάριστες τις επισκέψεις στο αγγλικό κατάστημα Ντριου, όπου, από τις σκάλες ακόμα, με φόντο μια μεγάλη αφίσα (μια γυναίκα που έλουζε με πλούσια σαπουνάδα το κεφάλι ενός μικρού παιδιού), σε υποδεχόταν μια υπέροχη μυρωδιά σαπουνιού και λεβάντας, ανακατεμένη με κάτι ακόμα, κάτι που υπονοούσε στρογγυλές καουτσουκένιες λεκάνες, μπάλες ποδοσφαίρου, και βαριές, στρογγυλές, σφιχτά “φασκιωμένες” χριστουγεννιάτικες πουτίγκες. Είναι αυτονόητο ότι τα πρώτα βιβλία του Μάρτιν ήταν στα αγγλικά: η Σοφία Ντμίτριεβνα φοβόταν σαν την πανούκλα

το ρωσικό παιδικό περιοδικό *Ζαντουσέβνοε Σλόβο*,³ και του ενέπνευσε τέτοια απέχθεια για τις νεαρές ηρωίδες της μαντάμ Τσάρσκαγια⁴ με το μελαχρινό τους δέρμα και τους τίτλους τους, ώστε στη συνέχεια ο Μάρτιν να φοβάται οποιοδήποτε βιβλίο γραμμένο από γυναίκα και να νιώθει, ακόμα και μέσα στα καλύτερα από αυτά, την ασυναίσθητη επιδίωξη εκ μέρους μιας μεσόκοπης και ίσως τροφαντής κυρίας να στολιστεί με ένα ωραίο όνομα και να κουλουριαστεί σαν γάτα σε έναν καναπέ. Η Σοφία Ντμίτριεβνα απεχθανόταν τα υποκοριστικά, φρόντιζε να μην τα χρησιμοποιεί και ενοχλούνταν όποτε ο σύζυγός της έλεγε: «Πάλι βηχαλάκι έχει ο πιτσιρίκος, για να δούμε μην έχει πυρετούλη». Άλλωστε, η ρωσική παιδική λογοτεχνία βρήκε από ηχητικά παραλλαγμένες λέξεις όταν δεν διαπράττει το αμάρτημα της ηθικολογίας.

Αν το επίθετο του παππού του Μάρτιν άνθιζε στα βουνά, τότε το πατρικό της γιαγιάς, που με τη μαγική του προέλευση ξεχώριζε από τα διάφορα Βόλκοφ, Κουνίτσιν ή Μπέλκιν,⁵ παρέπεμπε στην πανίδα των ρωσικών μύθων. Μια φορά και έναν καιρό, στον τόπο μας τριγύριζαν ζώα θαυμαστά. Η Σοφία Ντμίτριεβνα όμως έβρισκε τα ρωσικά παραμύθια άχαρα, σκληρά και τρισάθλια, τα ρωσικά λαϊκά τραγούδια ανόητα, τα ρωσικά αινίγματα βλακώδη, και δεν πολυπίστευε στην περίφημη παραμάννα του Πούσκιν· για αυτήν έλεγε ότι την επινόησε ο ίδιος ο ποιητής, μαζί με τα παραμύθια της, τις βελόνες του πλεξίματος και τη θλίψη της.⁶ Έτσι, στα πρώτα παιδικά

3. Λόγος ειλικρίνειας (*Задумчивое слово*) ήταν ο τίτλος αυτού του παιδικού περιοδικού.

4. Λίντια Αλεξέγεβνα Τσάρσκαγια (1875-1930): Συγγραφέας παιδικών βιβλίων και ηθοποιός.

5. Λογοπαίγνιο με τα επίθετα Βόλκοφ (από το волк – λύκος), Κουνίτσιν (куница – κουνάβι), Μπέλκιν (белка – σκίουρος).

6. Η διάσημη παραμάννα του Πούσκιν ήταν η Αρίνα Ροντινόβνα (1758-

του χρόνια, ο Μάρτιν δεν κατάφερε να εξοικειωθεί με κάτι το οποίο στη συνέχεια, μέσα από το πρισματικό κύμα της μνήμης, θα μπορούσε να προσθέσει περισσότερη μαγεία στη ζωή του. Η μαγεία όμως, έτσι κι αλλιώς, δεν έλειψε από τη ζωή του, και δεν είχε λόγους να λυπάται επειδή στα παιδικά του χρόνια δεν ήταν ο περιπλανώμενος Ρώσος πολεμιστής Ρουσλάν, αλλά ο δυτικός αδελφός του, αυτός που αφύπνισε τη φαντασία του. Άλλωστε, τι σημασία έχει από πού προέρχεται η ευγενής ώθηση η οποία συγκινεί και κινητοποιεί την ψυχή, καταδικάζοντάς τη στη συνέχεια να μην πάψει ποτέ πια να κινείται;

2

ΣΤΟΝ ΑΝΟΙΧΤΟΧΡΩΜΟ ΤΟΙΧΟ, πάνω από το μικρό στενό κρεβατάκι με το λευκό πλέγμα από σχοινί στα πλάγια και μια εικόνα στο κεφάλι του (με τη βερνικωμένη καφετιά όψη ενός αγίου παισιωμένη με αλουμινόχαρτο, με βαθυκόκκινο βελούδο στο κάτω μέρος συν κάτι άλλο φαγόμενο από τον σκόρο ή από τον ίδιο τον Μάρτιν), κρεμόταν μια ακουαρέλα: ένα πυκνό δάσος με ένα στριφογυριστό μονοπάτι που χανόταν στο βάθος του. Και σαν να μην έφτανε αυτό, σε ένα από τα εγγλέζικα βιβλιάρια που διάβαζε μαζί με τη μητέρα του –και πόσο αργά και αινιγματικά πρόσφερε η μητέρα του τις λέξεις ώσπου να φθάσει στο τέλος της σελίδας, πώς γούρλωνε τα μάτια της ακου-

1828). Ήταν δουλοπάροικος που ανήκε στην οικογένεια του ποιητή, και σε όλη του τη ζωή εκείνος διατήρησε μαζί της μια πολύ τρυφερή σχέση, της αφιέρωσε ποιήματα και την ανέφερε επανειλημμένως στις επιστολές του.

μπώντας στο βιβλίο το λευκό χεράκι της με τις ανοιχτόχρωμες φακίδες, και ρωτούσε: «Λοιπόν, τι νομίζεις πως έγινε παρακάτω;»— υπήρχε μια ιστορία για μια εικόνα με ένα ολόιδιο μονοπάτι μέσα στο δάσος, ακριβώς πάνω από το κρεβάτι ενός αγοριού που κάποτε, έτσι όπως ήταν με το νυχτικό του, σκαρφάλωσε από το κρεβάτι του στην εικόνα και πήρε το μονοπάτι που χανόταν μέσα στο δάσος. Ο Μάρτιν αναστατώνόταν στη σκέψη πως ίσως η μητέρα του να παρατηρούσε την ομοιότητα ανάμεσα στην ακουαρέλα του τοίχου και στον πίνακα στο βιβλίο. Τότε, κατά τους υπολογισμούς του, η μητέρα του θα φοβόταν και θα απέτρεπε το νυχτερινό ταξίδι ξεκρεμώντας από εκεί τον πίνακα. Γι' αυτό και κάθε φορά που προσευχόταν στο κρεβάτι του προτού κοιμηθεί (στην αρχή έλεγε μια σύντομη προσευχή στα αγγλικά: «Ιησού, τρυφερέ και πράε Εσύ, άκου το μικρό παιδί», και έπειτα το «Πάτερ ημών» στα σλαβονικά), ψελλίζοντας στα γρήγορα και προσπαθώντας να γονατίσει πάνω στο μαξιλάρι, πράγμα που η μητέρα του θεωρούσε αταίριαστο με την ασκητική πρακτική, ο Μάρτιν παρακαλούσε τον Θεό να μην προσέξει η μητέρα του το δελεαστικό μονοπάτι ακριβώς πάνω από το κεφάλι του. Όταν στα νιάτα του θυμόταν εκείνο τον καιρό, αναρωτιόταν μήπως πήδησε κάποτε στ' αλήθεια από το κεφαλάρι του κρεβατιού μες στον πίνακα και αυτό αποτέλεσε την αφετηρία εκείνης της ευτυχισμένης και βασανιστικής περιπλάνησης στην οποία μετατράπηκε ολόκληρη η ζωή του. Αναπολούσε θαρρείς το παγερό άγγιγμα της γης, τα πράσινα σούρουπα του δάσους, τις καμπές του μονοπατιού, που εδώ κι εκεί το διέσχιζε μια ροζιασμένη ρίζα, τους κορμούς των δέντρων που αγνοφαινόταν καθώς περνούσε τρέχοντας δίπλα τους ξυπόλυτος, και την παράξενη σκοτεινή ατμόσφαιρα, τη γεμάτη παραμυθένιες δυνατότητες.

Η γιαγιά Εντελβάις, το γένος Ιντρίκοβα, στα νιάτα της

ασχολούνταν με πάθος με τις ακουαρέλες και, καθώς ανακάτευε το γαλάζιο με το κίτρινο πάνω στην πορσελάνινη παλέτα της, μάλλον δεν θα μπορούσε να μαντέψει ότι μια μέρα ο εγγονός της θα περιπλανιόταν μες στην πρασινάδα που είχε δημιουργήσει. Η συγκίνηση που ανακάλυπτε ο Μάρτιν και η οποία, με διαφορετικές εκφάνσεις και διαφορετικούς συνδυασμούς, τον συνόδευε από εκείνο τον καιρό σε όλη του τη ζωή ήταν, όπως αποδείχθηκε, εκείνη ακριβώς η αίσθηση την οποία ή μητέρα του ήλπιζε να αναπτύξει μέσα του, έστω και αν ποτέ δεν κατάφερε να βρει ένα όνομα για αυτήν. Ήξερε απλώς ότι κάθε βράδυ όφειλε να ταΐζει τον Μάρτιν ό,τι ακριβώς τάιζε την ίδια η μακαρίτισσα η γκουβερνάντα της, η σοφή κυρία Μπρουκ, ο γιος της οποίας συνέλεγε ορχιδέες στο Βόρνεο, πέταξε πάνω από τη Σαχάρα με αερόστατο και πέθανε σε ένα τουρκικό χαμάμ όταν εξερράγη ένας λέβητας. Εκείνη διάβαζε και ο Μάρτιν άκουγε γονατιστός πάνω σε μια καρέκλα, με τους αγκώνες στηριγμένους στο στρογγυλό τραπεζάκι που το φώτιζε μια λάμπα, και της ήταν πολύ δύσκολο να σταματήσει και να τον πάει στο κρεβάτι, καθώς πάντα την παρακαλούσε να του διαβάσει κι άλλο. Μερικές φορές, εκείνη τον πήγαινε επάνω, στο παιδικό δωμάτιο, κουβαλώντας τον στην πλάτη της, και αυτό το έλεγαν «Ο ξυλοκόπος». Την ώρα του ύπνου τού έδιναν ένα εγγλέζικο μπισκότο από ένα τσίγκινο κουτί ντυμένο με γαλάζιο χαρτί. Τα μπισκότα που βρίσκονταν πάνω πάνω ήταν υπέροχα καθώς ήταν βουτηγμένα σε ζάχαρη. Έπειτα έρχονταν μπισκότα με πιπερόριζα και καρύδα. Και το θλιβερό εκείνο βράδυ που θα έφθανε στον πάτο του κουτιού, θα έπρεπε να συμφιλιωθεί με τα τρίτης κατηγορίας μπισκότα, που ήταν απλά και άνοστα.

Τίποτα δεν πήγαινε χαμένο με τον Μάρτιν· ούτε τα τραγανιστά εγγλέζικα μπισκότα, ούτε οι περιπέτειες των ιπποτών του βασιλιά Αρθούρου. Πόσο γλυκιά ήταν η στιγμή εκείνη όπου

ένας νεαρός –ανιψιός ίσως του σερ Τρίστραμ– φόρεσε για πρώτη φορά, κομμάτι κομμάτι, τη γυαλιστερή, γεμάτη καμπύλες πανοπλία του και πήγε στην πρώτη του μονομαχία; Υπήρχαν επίσης και εκείνα τα μακρινά, τα στρογγυλά νησιά όπου μια κοπέλα τα αγναντεύει από την ακτή ενώ τα ρούχα της ανεμίζουν στον αέρα και ένα εκπαιδευμένο γεράκι κουρνιάζει στον καρπό της. Και ο Σεβάχ ο Θαλασσινός με το κόκκινο μαντίλι και το χρυσό σκουλαρίκι περασμένο στο αυτί του. Και το Φίδι της Θάλασσας, που με τους γκρίζους δακτυλίους του ξεπροβάλλει από το νερό και απλώνεται ως την άκρη του ορίζοντα. Και το παιδί που ανακάλυψε το σημείο όπου η άκρη του ουράνιου τόξου βυθιζόταν στη γη. Και σαν ηχώ όλων αυτών, σαν μία συναφής εικόνα, ερχόταν το θαυμάσιο μοντέλο μιας ατέλειωτης κλινάμαζας με ξύλινη επένδυση στη βιτρίνα της Εταιρείας Κλινάμαζών και Μεγάλων Ευρωπαϊκών Ταχειών⁷ στη λεωφόρο Νιέφσκι, όπου τον έβγαλαν βόλτα μια θλιβερή, παγερή μέρα με χιονοστρόβιλο και εκείνος έπρεπε να φορέσει ένα μαύρο πλεχτό παντελόνι για το χιόνι πάνω από τις κάλτσες και το κοντό παντελονάκι του.

3

Η ΑΓΑΠΗ ΠΟΥ η μητέρα έτρεφε για τον Μάρτιν ήταν τόσο ζηλότυπη, τόσο άγρια και είχε τέτοια ένταση, που της βράχνιαζε θαρρείς την καρδιά. Όταν ο γάμος της διαλύθηκε και άρχισε να ζει σε διάσταση μαζί με τον Μάρτιν, εκείνος πήγαινε τις

7. Πρόκειται για τη Société des Wagons-Lits et des Grands Express Européens.